Vrchlický da capo
čili staré a nové formy nesmrtelnosti

V druhém čísle Lumíra uveřejňuje p. Arne Novák stať „Nové tažení proti Jaroslavu Vrchlickému". Postavil vedle sebe dva odmítavé projevy, Klímův v Tvorbě a Chalupného v Díle Josefa Holečka, připjal je k mým kritickým fejetonům v Tribuně z podzimu 1922 a usoudil, že jde o nový, a ovšem nekulturní, kritický proud v dnešní literatuře: o „obnovený boj proti Vrchlickému", o „novou tradici kritickou, směřující proti Vrchlickému". A ovšem tento nový proud podezírá — nebyli bychom jinak v Čechách! — ihned z motivů nečestných: „Dnes jsou ve veřejnosti u vesla dávní odpůrci Jaroslava Vrchlického; proč se jim nezavděčiti kopnutím do mrtvého lva?"

Jest mně líto a právě pro p. Nováka a pro při, kterou zastává jinak s talentem a opravdovostí vší úcty hodnými, že zavalil hned zpředu kritickou diskusi o významu díla Jaroslava Vrchlického pro dnešek těmito struskami. Musí býti nejprve odstraněny, aby byla diskuse vůbec možna. Nevím, kdo jsou míněni „těmi dávnými odpůrci Vrchlického", kteří jsou dnes „ve veřejnosti u vesla" a jimž se prý chtějí zavděčiti noví odpůrci Vrchlického. Doufám, že nejsem mezi ně čítán já; jinak musil bych propuknout v smích přímo homérský. Jediný člověk mohl by býti míněn: Masaryk. Ale kdo zná i jen z doslechu Masaryka, právě jako kdo zná i jen z desáté ruky Klímu nebo Chalupného, ví, že je to absurdnost, mysliti na něco podobného. Kromě toho: článek Klímův byl napsán před několika lety, a setkává-li se dnes s projevem Chalupného, jest to koincidence zcela náhodná, zaviněná tím, že jest opožděně otiskován. Slovem: *není* nijaké nové, soustavné nebo metodické tradice protivrchlickovské. Jsou dva tři *osamělé* projevy, vycházející každý od jiné kritické individuality a z jiného zorného pole a směřující k jinému ohnisku myšlenkovému; a takové odmítavé projevy nejsou ovšem jen českou zvláštností; vyskýtají se, jak ví znatel, stále občas i ve velikých literaturách světových o jiných sporných, a ovšem po některých stránkách i nesporně velkých zjevech tvůrčích. A není nikterak nectí pro Vrchlického, že jest takový sporný zjev. Naopak. Nasvědčuje to jen jednomu: že stojí na křižovatce drah a směrů, že se s ním musí vyrovnati každý, kdo chce jíti do budoucnosti a hledá pro tuto pouť směr a kompas. Proč není takových sporů na příklad o Heyduka? Protože jest mrtev dokonale a úplně; poněvadž nikdy neměl takového zásadního směrotvorného významu. Kdežto Vrchlický? Žije stále jako typ určité osobnosti básnické; ztělesňuje v sobě stále víc než četbu, ano i víc než dílo: básnický *osud*, a básnický osud *právě český*, možný v tomto ustrojení právě jen u nás a nikde jinde. Vrchlický žije přes to, že, jak poznamenává p. Arne Novák, „málem nemá ani čtenářů". Nežije-li jako četba širokých vrstev, žije přece pro badatele kritické a historické, pro básníky a teoretiky vývoje básnického. Je to snad úděl horší? Troufám si tvrditi, že nikoli; troufám si tvrditi i nadto, že jest to opravdový úděl vyvolence bohů. Kdyby mně dal někdo na vybranou, abych volil mezi údělem Vrchlického a údělem třebas Beneše Třebízského, jehož exemplářů knižních zkonsumovalo čtenářstvo snad padesátkrát, snad stokrát, snad dvěstěkrát víc než knížek Vrchlického, ale jehož tvůrčí vývoj a osud jest jinak zcela plochý, nezajímavý a hlavně neaktuální, nebyl bych ani vteřinu na vahách.

Nemůžeme přece, zamyslíme-li se trochu nad tím problémem, pojímati přežití básníka tak, jako by to znamenalo býti stravou čtenářů příštích dnů, plniti jejich jesle jak možno nejdéle do příští doby.

Neznám výsostnější formy nesmrtelnosti, než je ona, kterou napověděl Shaw větami, jež připojil ke své hře Widowers'

Houses: „Srdečně doufám, že přijde doba, kdy tato hra bude i úplně nemožná, i úplně nesrozumitelná.“ Není konec konců to nejvyšší, doufati od svého díla, že zlepší tak svět i lidství, až úplně přemění a z kořene převrátí dnešní bědné podmínky životní a znemožní tak u příštího, dokonale přetvořeného lidství i pouhé pochopení sebe a porozumění sobě? Vykoná-li jen tvé dílo plně službu ve své generaci, co záleží na tom, potrvá-li ještě v generace příští? Jsem tak smělý, že tvrdím: poslední svědectví velkosti toho neb onoho díla neleží v tom, co o něm *řeknou* příští doby! To by bylo stanovisko málo hrdé a konec konců zbabělé. Nikoli. Svou nesmrtelnost nese si každé dílo *v sobě samém*, ve své skutečné *užitkové a služebné* hodnotě. Vzniklo z temných potřeb a bolestí doby, a nasytilo-li jich, napojilo-li jich, dosti učinilo; a nemůže vpravdě učinit víc. Čest a sláva mu za to!

A dílo Vrchlického vpravdě jest do jisté míry *takto* — v tomto hlubším smyslu slova — nesmrtelné. Stojí na něm, do slova a do písmena, všechen další vývoj básnický; nese jej, dnes již jako kulturní půda a základ, a proto již napolo anonymně, že anonymní a temný je každý základ. Každý, kdo přišel po něm, musil k němu zaujmouti postoj, ať kladný, ať záporný; ale zdaž i ten, kdo je popíral, ho nepředpokládal, a tedy mu ve vyšším smyslu slova nepřitakával? Všechna jinaká a ostatní nesmrtelnost jest vedle té zde pouze vnějšková, dekorační, divadelní... Vzdejme se jí, čím dříve, tím lépe, abychom byli právi téhle pravé, jež je nesmrtelnost *spotřeby životní*...

A nevěřme zejména, že býti nebo nebýti čtenu větším nebo menším počtem čtenářů co nejdéle po smrti jest bezpečné kritérion nesmrtelnosti. Naopak. Valí se z věku do věku nejen proud arciděl, ale i běžné vulgární stravy čtenářské; a zatím co na opravdových arcidílech ssedá se prach, zatím co zvolna žloutnou a se rozpadávají v knihovnách měšťáka, který si je kupuje jen proto, že to patří k dobrému tónu, literární brak jest stále hltán mladými naivními čtenáři rozpálených tváří a horečných zraků, generace po generaci...

Nestál bych tedy o tuto slávu pro Vrchlického; a proto mne nerozčiluje příliš, že „nemá dnes skoro čtenářů“. A také se tomu nedivím. Neboť jak chcete, aby mělo čtenáře dílo snad osmdesátisvazkové? Což jest to vůbec možné dnes, kdy je čas stále dražší a dražší?

Ti upřímní ctitelé Vrchlického, kteří stojí pro něho o tuto výsadu, měli by si uvědomiti, že není jiného východiska z tohoto dilematu než prostředek, který již dávno navrhuji: pořiditi z něho dobrou antologii snad 50, snad 80, snad 100 básní. Musil jsem před rokem z úřední povinnosti přečíst znova skoro celé původní básnické dílo Vrchlického. Nezměnil jsem přitom v podstatě svého starého hodnotícího soudu estetického, který jsem vyslovil několikrát jinde. Žádná z jeho lyrických knih se nedrží jako celek. Ale v každé nalezneš několik čísel, v té dvě, v oné tři, v třetí čtyři nebo pět, které si přečteš s radostí i dnes, měj si požadavky sebepřísnější. A budou to většinou čísla, jichž nepojal Vrchlický ani do svých dvou velkých antologií. Jest to Vrchlický neoficiální, neznámý skoro, Vrchlický houštin, zátiší, úkrytů, bosketů parkových, v nichž to voní tu fialkami, onde konvalinkami a tamhle zase vstavačem... Neřekne nám dnes mnoho Vrchlický básník velikých příležitostných ód oficiálně vlasteneckých; hluší budeme také asi k jeho parádní poesii filosofie dějin s humanitářskými perspektivami à la Victor Hugo; mineme většinou i jeho koloristické bravury a formové kaskády a vodotrysky... Ale je tu Vrchlický intimní. Básník civilní *avant la lettre*; nejroztomilejší otec, milující manžel a člověk kamarád, který miloval svou rodinu a dovedl stisknout ruku příteli a těšit se na svůj kout pod lampou a *u krbu*, na své knihy a dojmy z nich, a dovedl to zachytit i veršem neobyčejně teskným a ztlumeným...

Proč neobjevit tohoto neznámého Vrchlického?

A kdo je k tomu povolanější než Arne Novák?

A nevydat jej s poznámkami pod textem, jako vydávají klasičtí filologové na příklad Horáce? Kde bys pod čarou nalezl petitem k té neb oné strofě obdobu z Victora Huga nebo

z Coppéa nebo ze Sully Prudhomma nebo z Mörika nebo z Pratiho, tak jako u Horáce jsi při tom nebo onom verši upozorňován na ten nebo onen spřízněný obrat z Alkaia nebo ze Sapfó. Neboť nejsme již děti a víme, jak zásluha Vrchlického jest obdobna zásluze Horácově; a nebyla by menší, kdyby se nám to demonstrovalo názorně ad oculos; naopak...

Paměti a paměť

Dávno nečetl jsem knihy životnější a rozkošnější, než jsou Vzpomínky, které právě vydal nestor českých beletristů Antal Stašek. Četl jsem je se zájmem mnohem větším než valnou část současné románové produkce české: tak jsou bohaté životem, figurami, osudy, ději, úvahami a myšlenkami. A proti románům, byť dobrým, mají to navíc, že jim chybí ten konvenční aparát umělé mise-en-scène, ty řemeslné grify a triky, bez nichž se neobejde dílo toho způsobu. Pro člověka, který se tou kuchyní přejedl, prospěch nemalý a zcela kladný! Troufám si tvrditi, že ve Vzpomínkách jsou scény, nad něž barvitějších a umělečtějších nepodal Antal Stašek ani ve svých nejlepších románech. Tak hned ta o živém kurážném hošíkovi kutnohorském — „Byl bez kabátu, jen ve vestě; měl překrásné modré oči, jako smůla černé, krátce přistřižené vlasy a buclaté červené tváře" (str. 237) —, který autora, tehdy sokola na zájezdu, uraženého nějakým fouňou domorodým, přivede domů, do své ševcovské rodiny, na pohoštěnou. Jaké modré nebe čisté prosté radosti se nad tím klene! Nebo ona, v níž rodáci Staškovi se seberou, vyjdou si podívat se zblízka na vojnu prusko-rakouskou r. 1866 — „Šli pátrat, zdali dle jejich přání Rakušáci prohrávají" (227) —, octnou se mezi Turnovem a Jičínem a obzírají z vrchu Zebína divokou bitvu; a jak strašně to působilo na jeho hluchoněmého prastrýce Šola. „Obraz bitvy a vzájemného zabíjení zůstal v chudičké jeho dušičce ležet balvanem. Nemohl se ho zbavit.